
JOAN TORDERA I CIRCUNS

(In memoriam)

(Castellar del Vallès, 25-5-1933 - Barcelona, 18-3-1996)

Per Joan Pinyot i Garròs, maig 1996

En Joan Tordera ha estat una persona vinculada a l'Arxiu pràcticament des del seu origen fins a l'actualitat, si bé degut als seus problemes de salut no pogué assistir —com ell hauria volgut— ni als seus primers moments ni a les seves darreres vicissituds.

Se m'ha demanat que expliqués quina ha estat la seva vinculació amb l'entitat, però tot recordant i parlant amb els seus familiars, amics i coneguts, he recollit algunes altres dades de la seva vida que no em puc estar d'explicar. No insistirem en les dures circumstàncies personals que van handicapar els seus darrers anys, tot assenyalant que el tarannà amb el que afrontà les seves responsabilitats en aquesta etapa ja han estat explicades per mi a les pàgines de *Forja*.

Sé que al Joan no li hauria agradat que es parlés d'ell per escrit i menys a la revista PLAÇA VELLA que ell adorava i que es delia perquè continguéssin notícies del poble. Però penso que hauria estat també molt content de poder veure publicades en algun lloc almenys aquestes petites ratlles inicials que són en part degudes a la seva ajuda i a la seva pròpia mà.

Valgui l'atreviment de publicar l'arbre genealògic dels seus avantpassats com a preàmbul de la transcripció literal d'una de les divertides anècdotes que m'explicà en una conversa celebrada a la seva casa del carrer de Caldes, 16 el 10 d'octubre del 1982 i que es refereix a l'origen del motiu de la seva família que respon al nom de *Cal Jaume Negre*:

GENEALOGIA TORDERA

Josep Planas - Francesca (o Maria) Canaleta
(Montseny, ?-?) (Montseny, ?-?)

Joan Tordera - Rosa Planas - Joan «Jaume» Planas i Canaleta - 1. 1875: Francesca Puig i Brugueta
(Tagamanent, ?-?) (Vilagran, ?-?) (Tagamanent, 1839 - Castellar, 1918) (? , 1839-?)
- 2. 1879: Rosa Batlles i Riera
(Monistrol de Calders, 1842-
Castellar, 1887)
- 3. 1887: Teresa Mañosa i Ventura
(Castellar, 1847-1920)

Ricard «Enric» Tordera i Planas - Clara Clapés i Salvó
(Tagamanent, 1869- (Sant Llorenç Savall, 1875-
Castellar, 1956) Castellar, 1956)

Josep Circuns i Cardona - Filomena Cunill i Serra
(Cardona, 1881-) (Castelladral, 1885-
Castellar, 1958)

Teresa Tordera i Clapés - Joan Tordera i Clapés - Consol Circuns i Cunill
(1899-) (Castellar, 1906- (Talamanca, 1911-
Montserrat, 1939) Castellar, 1990)

Joan Tordera i Circuns - Maria Carme Busquets i Serrat
(1933-1996)

Jordi Tordera i Busquets - Carles Tordera i Busquets - Xavier Tordera i Busquets
(1963) (1965) (1966)

Els primers Tordera de què tinc coneixença eren pagesos d'ofici i procedien de Tagamanent, essent descendents del sagristà de la sufragània de Tagamanent.

L'Enric Tordera i Planas vingué a Castellar als 18 anys. Heus ací l'origen del motiu: el Jaume Negre era l'oncle de l'Enric Tordera (que en realitat es deia Ricard Tordera, nom que va canviar per considerar lleig). Era molt bru! Quan festejava, a ca la núvia li deien: «el Negre!» quan demanava a la porta permís per entrar.

El jove Joan Planas i Canaleta, natural de Tagamanent, vingué a viure a Castellar el 4 de setembre de 1877, on adquireix la casa número 16 del carrer de Caldes. El 1879 es casa amb Rosa Batlles i Riera, natural de Monistrol de Calders. Sempre havia manifestat que el nom de Joan no li agradava, i en la conversa col·loquial es feia anomenar Jaume. Dels testimonis que tinc, deien que era d'un caràcter alegre, i el color del seu rostre força bru, fet molt normal en aquells anys en què quasi tothom treballava al camp. Explicava el meu avi que el seu oncle es posà ell mateix el motiu. Recordo que m'explicava que quan el seu oncle era fadrí i anava a veure la seva promesa en saludar a l'entrar a la casa deia: «Ave Maria!», «Qui és?», «Jaume, el Negre!». I ja un cop casats el 1879 al carrer de Caldes, número 16, fou per sempre més a cal Jaume Negre. Aquesta pràctica de canviar el nom, es veu que li agradava molt. No tingué fills ni amb la primera dona ni amb la segona (Teresa Mañosa i Ventura). Per aquest motiu i per assegurar-se la continuïtat de la casa, l'any 1888 s'afillaren el seu nebot matern Ricard Tordera i Planas, el meu avi, aleshores amb 19 anys. Aquest va néixer el 7 de febrer de 1869 en una petita vivenda annexa a la rectoria de l'església de Santa Maria de Tagamanent, i els seus pares, o sia els meus besavis, eren els campaners de la parròquia, que ell sempre anomenava una sufragània. A l'oncle Joan Planas i Canaleta, àlies el Jaume Negre, no li agradà el nom del seu nebot Ricard, i decidiren que des d'aquell dia es diria Enric. I es convertí en l'Enric de cal Jaume Negre en tots els papers fins al 28 de febrer de 1956 en què morí. Els problemes foren per a mi el seu nét, el quart Jaume Negre, a l'obrir el testament i fer el traspàs de la famosa casa del número 16 del carrer de Caldes no figurava Enric sinó Ricard. Amb bona voluntat i amb testimonis dels més vells del carrer i actes notarials en traguérem l'entrellat.

Fill únic de Joan i Consol, el seu pare (Joan Tordera i Clapés) desaparegué sense deixar rastre a la darrereria de la guerra civil del 1936-1939, durant la retirada. Això fou motiu de moltes recerques per part del fill, havent aclarit tan sols que algú l'havia vist per darrer cop part amunt de Lleida i amb la sospita que morís a l'exili a França. En canvi, al registre de defuncions del Jut-

jat de Pau de Castellar el pare consta mort el 17 de gener del 1939 a l'hospital militar que hi havia instal·lat a Montserrat, si bé l'acta del registre al Jutjat de Castellar s'efectua més de dos anys després de la seva mort sense que ningú dels components del jutjat, en algun cas molt conegut de la família, li notifiqués res. Les recents indagacions que el jutge Parcerisa ha esmerçat en les seves demandes als jutjats de Monistrol i veïns no han fructificat fins al moment i no se n'han obtingut més dades. L'únic cert és que estigué ferit al mencionat hospital de guerra on sembla que algun familiar el visità algun cop.

El petit Joan realitza els estudis amb el mestre Pla al Patronat Tolrà, fa d'escolà a les funcions parroquials i ja de més gran s'integra als catequistes de la parròquia. Ja gran, assisteix com a alumne a l'Escola d'Arts i Oficis del Centre Parroquial (1958), concretament a les classes de dibuix que impartia l'Alfons Gubern.

Als 17 anys entra a formar part del *Club 8* (abans *Colla de Ferro*), una divertida colla d'amics integrada per Jordi Garròs i Sampere, Josep Mach i Saladich, Antoni Parcerisa i Massaveu, Joan Pèlachs i Rojals, Joan Tordera i Circuns, Josep Maria Castells i Solà, Joan Prat i Bou i Ramon Vila i Comas. Aquesta famosa colla combatia la buidor oficial de les hores de lleure amb denses i enginyoses activitats celebrades al Casal, l'obrador que el picapedrer Sampere tenia al camí fondo cantonada carrer de Sala Boadella. Totes les peripecies d'aquest grup juvenil —del que el seu cronista Jordi Garròs té escrita la història amb tot luxe de detalls— se li poden aplicar. Anant a contracorrent de l'època, el grup escollia democràticament els seus directius, president i secretari, per votació i realitzava tota mena d'actes: esportius, sortides, conferències, concursos de fotografies, guions radiofònics, balls... preparats tots ells amb una minuciositat i escrupulositat dignes d'esmentar.

En Joan practica també amb assiduitat l'excursionisme i com a soci de la Secció Excursionista de l'Ateneu Castellarenc (SEAC), participa activament en les seves activitats a primers dels anys seixanta. Participa, per exemple, en la primera prospecció per a la confecció del seu *Itinerari de la Natura* i darrerament col·labora fent de control (en companyia d'en Ramon Casamada i Faus) a moltes de les seves marxes de regularitat. També se'l veu sovint a les projeccions de diapositives de l'entitat.

Casat l'11 de juliol de l'any 1962 amb Maria Carme Busquets i Serrat (nascuda a Sant Hilari Sacalm i filla dels masovers de can Sallent), tingueren tres fills: Jordi (1963), Carles (1965) i Francesc Xavier (1966).

Mecànic de professió, el seu primer treball havia estat a cal Cames rentant roba, però durant molt poc temps. Comença l'ofici de manya al taller de cal Vilatersana, al carrer Major, on entra d'aprenent l'any 1947. En una publicació recent hem pogut llegir: *En Joan Tordera ens va instal·lar un motor de*

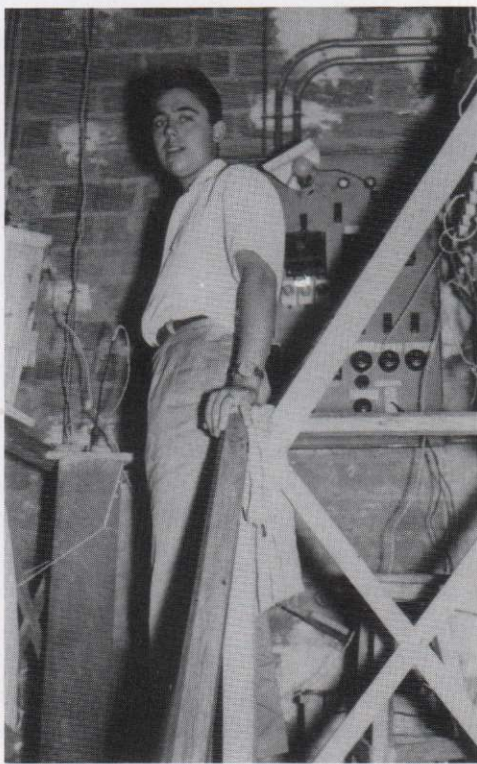
Joan Tordera i Circuns (In memoriam)

benzina quan treballava a cal Vilatersana per fer anar la pastera (Forn de la Baixada). D'ací passa aviat a l'empresa Fèlix Sagrera, a Sabadell, dedicada a la fabricació de màquines per treballar la fusta, on coincideix amb el castellarenc Joan Torrella, pare de Lourdes Torrella i Gaju. Després entra al taller d'Antoni Parcerisa, al Passeig (7 d'octubre del 1957 - 18 de novembre del 1961), i finalment, durant 18 anys, a la fàbrica de Menna Claramunt, a Sabadell (20 de novembre del 1961 - 31 d'agost del 1980).

Treballant en aquesta empresa, dedicada entre altres coses a fabricar màquines per treballar la fusta, a fer túnels d'assecadors de fusta, a fer màquines motllureres i màquines de polir, emprèn infinitat de viatges per tota la Península, sobretot al País Basc, a Andalusia (Huelva i Sevilla) i Madrid. Viatja també a França, Holanda i Bèlgica per motius professionals ja que l'empresa Claramunt treballava amb moltes llicències estrangeres. Cap al final, quan passa a fer d'encarregat a cal Claramunt, abandona la frenètica activitat viatgera. Assistint a una fira de mostres amb l'empresa pateix els primers problemes mèdics que marcarien els darrers anys de la seva vida.

Al cap de les hores que vam passar plegats a la Junta de l'Arxiu, vam parlar d'infinitat de coses del poble i m'explicà múltiples i divertides anècdotes viscudes en els seus viatges de muntador. Recordo especialment un fet que em digué que de petit l'impactà. Un dia que jugava al carrer de l'Església amb en Pedro Masaveu Peterson (fill del conegut financer i home de negocis *don* Pedro Masaveu, afincat a Oviedo) aquest li engaltà: *Mi padre, como éste (referint-se al cotxe del seu pare més llarg que un dia sense pa) le ha regalado uno a Franco.*

En Joan Tordera fruïa confirmant, matisant o corregint els detalls sorgits de qualsevol conversa referida a temes del poble. Per posar un exemple, tenia una especial devoció a rectificar tothom que esmentava el Pito de can Barba per referir-se a la

En Joan Tordera, a càrrec del quadre elèctric del Pomell Artístic

sirena de la fàbrica Tolrà que cridava els treballadors, afirmant que el veritable nom popular i el correcte és el del Bram, nom que he de confessar que jo no havia sentit mai a dir.

Formà part del Pomell Artístic, entitat de la qual fou un membre important. Com a actor hi actuà en dues obres. Féu de noi bo a *Entre mare i fill* (representada cinc cops, una cosa no habitual en aquells temps), i el paper de rector a l'obra *Mossèn Janot*, d'Àngel Guimerà. Al Pomell s'encarregà bàsicament de la luminotècnia, destacant el seu treball a l'obra *Berlin, plaça Alter, número 2*, on aconseguí uns efectes luminotècnics sorprenents si es té en compte els medis migrats de l'època (per exemple, l'escena que durava minut i mig on es representava un bombardeig aeri nocturn amb les llumetes dels pisos que s'anaven apagant l'un rera l'altre i els raigs dels fars antiaeris furgant el cel). Sense cap més ajuda que una ampolla buida de xampany i un filferro fent de reactància o massa dins l'ampolla obtingué un fos sorprenent que donava un nou aspecte a les escenes inicials i finals dels actes i també amb els seus enginyers luminotècnics fou possible canviar l'escena sense baixar el teló.

Si bé sempre deia que l'escriure no era el seu fort, ja cap ací fa els seus tempteigs periodístics publicant amb en Pere Fité un article a PLAÇA VELLA dedicat precisament al Pomell Artístic i, implicat cada vegada més dins la Redacció de *Forja*, trobo particularment emotiu el seu ben documentat article que dedicà al final de la fàbrica de can Barba titulat *Can Tolrà tanca les portes. Final de tota una època i desaparició d'un símbol de Castellar* (5 de gener del 1995).

Se'm fa difícil descriure encertadament sobre quina ha estat la seva relació amb l'Arxiu d'Història de Castellar, ja que hi va fer de tot i força. És d'admirar la feina que pot acumular un home que, tot i anar tauper i haver-se d'aturar moltes vegades per recuperar l'alè, era com una maquineta que no para i que al capdavant aconsegueix deixar la seva empremta, com la gota d'aigua.

Si els primers moviments per formar l'Arxiu daten de l'any 1979 —poc després de la instauració del primer ajuntament democràtic presidit pel batlle Pont—, ja a la primera acta de reunió de junta de la que tenim constància (4 de desembre del 1980) s'esmenta la persona d'en Joan Tordera com a excusat a la reunió (ja que el cor li havia donat el seu primer ensurt i encara estava ingressat).

Ja mig recuperat del primer brot de la seva malaltia i operat, el 5 d'abril del 1983 s'incorpora a la Junta de l'Arxiu passant a fer-se càrrec de la recaptació de les quotes socials i a l'administració de la revista PLAÇA VELLA, revista en la que col·labora fent el seguiment del procés de la seva composició i edició. A la primera reunió a la qual assisteix té com a companys de Junta d'Arxiu als senyors Florenci Santisteban, Josep Ramon Recordà, Joan Piñot

---

Joan Tordera i Circuns (In memoriam)

«Retratista retratat». 8 de març del 1992.

Homenatge a en Francesc Altimira, mestre del Ball de Gitanes, a la plaça Major

pare i fill, i a les senyores Antònia Buixadé i Lourdes Torrella (les dues ja traspasades). Els senyors Llinares i Antonell, també membres de junta, eren de viatge a Alemanya muntant uns pessebres de la Capella.

Des d'aleshores, posa ordre en tot el que fa a les relacions amb els associats, les entitats bancàries i les administracions autonòmica i local. Amb l'ajuda del seu fill Carles, s'ocupa de la informatització de la gestió administrativa de l'entitat i també de *Forja*, tasques a les quals dedica llargues hores. A part de les ocupacions menys vistents de feinejar per l'Arxiu, de fer el manteniment de les seves instal·lacions i de vetllar pels seus estris i aparells més diversos, col·labora activament en la preparació dels muntatges públics de l'Arxiu i apareix visiblement satisfet a les conferències i assemblees celebrades a la sala d'actes sempre amb la màquina de fotografiar a sobre amatent a retratar el conferenciant o la sala i atenent sol·lícit les consultes del públic. També participa activament a les festes del llibre, muntant parades no tan sols a Castellar sinó també alguns anys a Sabadell i a Terrassa amb l'enorme il·lusió de fer arribar les publicacions locals a les ciutats veïnes. Gràcies a la seva dedicació i a les seves converses amb tothom, s'obtenen molts materials i documents per donació de particulars. I tot això ho fa compaginant la seva dedicació a l'Arxiu amb la de la Redacció de *Forja* (on succeeix al senyor Josep Baldrís i Castellví en l'administració dels subscriptors i anunciants) i en la que desenvolupa tasques paral·leles.

A l'assemblea general de socis de l'Arxiu del 4 de febrer de 1984 és nomenat sots-secretari de la Junta i a partir de l'estiu de 1986, a causa de la baixa per malaltia del senyor Joan Piñot i Pascual, el succeeix en el càrrec de secretari i arxiver fins que el juliol de 1988, gràcies a una ajuda del Departament de Treball, l'Arxiu contracta com a arxivera a la senyora Gemma Perich i Vidal, llicenciada en història.

Interessat a formar-se en les seves noves tasques, assisteix com a arxiver de l'associació cultural a les Primeres Jornades d'Arxivística de Catalunya celebrades el maig de 1987 a Ribes de Fresser i esdevé el relacions públiques de l'Arxiu, una mica talment com feia a *Forja* assistint a les reunions de l'Associació Catalana de la Premsa Comarcal en representació seva.

Quan es feren les obres per a adequar les noves instal·lacions de l'Arxiu discrepa amb tenacitat i bon coneixement de causa respecte d'algunes solucions tècniques donades durant la reforma de la casa Ribas per part dels serveis municipals, posició compartida per la Junta i que reporta força maldecaps a tots els seus membres.

Entre les accions destinades a la millora dels fons de l'Arxiu, recordo especialment la primera visita que els dos vam fer el gener de 1988 al senyor Massanet per a iniciar els tràmits per a l'obtenció de la custòdia del valuós arxiu

---

Joan Tordera i Circuns (In memòriam)

---

administratiu de l'empresa Tolrà, gestions que emprenguérem de nou el 13 de novembre del 1993 amb l'aleshores encara director de l'ex-empresa Vídua Tolrà i que fructificaren —gràcies a tots— després del darrer contacte celebrat el 16 de gener del 1995, al cap de més de set anys de les primeres temptatives.

Fou a instància seva que es reunifica en una sola figura la del subscriptor de la revista PLAÇA VELLA i la del soci de l'Arxiu. I també a iniciativa seva del 18 de desembre del 1992, que la Junta de l'Arxiu sol·licita una entrevista de treball amb el nou batlle per mirar de resoldre les anomalies en la relació amb l'administració municipal, entrevista que per desesperació seva no es produeix fins que la lentitud del funcionament oficial no ho considera oportú. Amb ell férem una visita de presentació al nou rector de la vila, mossèn Francesc Vives i Martí el 13 de novembre del 1993 amb motiu de la seva arribada a Castellar a fi d'entaular temes d'interès comú i al qual se li plantejaren diversos nivells de col·laboració (fons existents a l'arxiu diocesà, possible creació d'un museu parroquial, per exemple) tot convidant-lo a visitar les instal·lacions de l'Arxiu.

El 2 de febrer del 1994, després de l'assemblea de socis, és elegit vicepresident de l'Arxiu d'Història de Castellar, fins que cessa a petició pròpia per malaltia el 9 de juny del 1995.

Recordem amb especial enyorament l'alegria amb que afrontava totes les coses, el gust que tenia pels detalls, per acabar bé les feines i la constància que tenia en el seguiment de qualsevol afer. Recordem amb especial satisfacció la visita que férem el 18 d'octubre del 1994, amb el cap de Servei de Restauració de Béns Mobles de la Generalitat, senyor Xarrié i els membres de l'Arxiu, senyors Esteve Prat, Pere Roca, Alfons Bertran, Joan Tordera i Joan Pinyot a les obres de neteja i descobriment de les pintures del segle XVIII de la masia de can Quer. Destaquem també com a fruit de la seva última iniciativa de primers del 1995 la recuperació del monòlit situat a l'antiga fàbrica de can Barba que els treballadors regalaren a l'empresa amb motiu dels 50 anys de l'empresa al poble i dedicada al senyor Emili Carles-Tolrà i que ara és dipositat al pati de l'Arxiu.

Segurament em deixaré moltes coses al tinter, les unes per oblit, les altres per no fer-me massa extens. Detalls i detalls de «Hem de fer això», «hem d'anar a veure a tal persona», aquell tema «¿que encara no està?»...

Recordaré sempre el neguit que em portava per pujar gairebé de dos en dos els graons de les escales del Bar del Pi quan anàvem de casa seva a l'Arxiu, neguit que no anava d'acord amb la forçada lentitud del company i amic. Visiblement cansat, mig em renyava amb les amables paraules: «—Joan, a poc a poc».

Pensant en els tips de treballar que s'hi va fer —tot i que no li era gens

saludable—, i vist el conjunt del seu pas pel seu i nostre estimat Arxiu, veiem que aquell que semblava que no era capaç de moure un moble ens ha deixat no tan sols un bon record d'amic, sinó la demostració que per fer la feina ben feta i tenir-ne un afectuós reconeixement no cal ser ni descarat ni saberut: n'hi ha prou tenint en compte més els altres que un mateix i afrontar amb un cor tendre, bondadós i delicat la duresa dels majors obstacles, qualitats que en Joan Tordera tenia a mans plenes.